

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Abhandlungen bey der Jubelfeyer der Carlsruher Fürstenschule wegen ihrer vor 200 Jahren 1586 zu Durlach geschehenen Stiftung

De Virgilii Georgicis praefatus...

Durlaci, 1786

§1. - "Tantus P. Virgilio Maroni non defuncto modo [...]"

[urn:nbn:de:bsz:31-100637](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-100637)

§. 1.

TANTUS P. VIRGILIO MARONI non defuncto modo, sed, quod praeter eum vix cuiquam contigit, etiam viuo tributus honos est, vt illa solennis vatibus de iniquitate fortunæ conquestio ad hunc vnum non pertinere iure meritoque videatur. Namque viuus Augusti, humanissimi principis, fauore summo, eaque romani populi gratia floruit, vt aliquando auditis in theatro versibus ipsius praesenti forte spectantique non minorem, quam Cæsari, cultum omnes ordines haberent. Mortui autem, quem admodum fere fit, vbi magna aliqua et memorabilis virtus e conspectu hominum recessit, vsque eo aucta est admiratio, vt per eminentiam poetæ nomen ferret, et summo ingenio homines nimia sumfisse sibi viderentur, si vel ad imitationem eius se contulissent, et ipse Homericæ perfectionis per omnia æmulus ac particeps haberetur.

§. 2. SED nimirum in tanta Virgilianarum laudum copia et segete quid tandem primum et maximum omnium videri debeat? curiosius apud animum perpendens, hoc inprimis esse puto, quod, licet duplex et contrarium multis partibus genus carminum complexus, praeter HOMERUM tamen, quem, vt Iouem quendam, semper excipi par est, in vtroque longe omnes superauit. Plerosque enim prisci ac recentio-

ris æui poetas non videmus nisi vno genere carminum illustres fuisse, ita quidem, vt, si qui forte latius patere ingenii sui venam putarent, hanc vbertatis falsam persuasionem magno famæ impendio sequerentur. Quapropter quibus vera vis animi sui perspecta propius esset, illuc demum accesserunt, quo peruenturi cum laude videbantur. Neque enim in cothurnos surrexit, aptior focco, PLAUTUS; nec LUCRETIO, subtiliori poetæ et qui sciret plus sibi ab arte quam ab ingenio commendationis esse, in mentem vnquam venit, aut elegis ludere aut claros bello duces persequi. HORATIUS ipse, quamuis multis Augusti precibus sollicitatus, tamen epici carminis onera lyra sustinere, quam in eo ipso genere periclitari maluit. Vni prope *Aeneidos* ac *Georgicon* auctori VIRGILIO contigit hoc, quod intelligentium omnium iudicio difficillimum habetur, vt duplex poeseos genus, epicum et didacticum, amplexus, quod summum est virtutis ac praestantiæ, cumulatissime in vtroque impleret; quod quanti et studii fuerit et ingenii, facile patet reputantibus apud animum, quam diuersa inuicem et multis modis contraria sint *didactica poesis* et *epica*. Huic splendida omnia, excelsa, magnifica conueniunt: illi trita et communia et ex medio vitæ vsu petita. Hac periculis gaudet, et infurgit magnitudini rerum, nec iam humano ore loquitur, sed velut numine percita feruet, æternasque voces fundit, deosque ipsos in conspectum suum congressumque deducit, et proutcunque vult, huc illuc audientes admiratione sui rapit ac impellit: illi simplex et modestior cultus placet, et omnia vsui magis quam admirationi comparata, nihil vsquam præruptum

aut exultans, nulla deorum ministeria, sed composita omnia et temperata et quæ cum suauitate quadam profint. *Epicam poësin*, velut aquilam, magno ad solem impetu ferri; contra *poësin didacticam*, tanquam Minervæ auem, obscuriores recessus amare, umbraque potius quam splendore delectari dicere possis.

§. 3. AT enim vero de epico carmine Virgiliano nihil attinet hic fufius a nobis disputari. Illud vnum admonuisse sufficiat, quod, qui parcissimi sunt in laudibus ipfius, non illam vtique in eo, qua nihil grauius est, Homericæ spiritus magnificentiam adfequentum VIRGILIUM, eundem tamen orationis elegantia et omni cultu artis palmam eripuiffe patri poetarum haud cunctanter adfirmant. Didactica vero poëfi HESIODUM græcum, quem fequutus est, non superauit modo vates romanus, sed huius generis carminum quasi legem et normam constituit. Ecquid enim vel aptius Georgicis cogitari potest, vel elegantius, vel laude omni poeticæ venustatis ornatus? vt mihi quidem, quantum præstare potuerit MARO noster, magis etiam quam Aeneis ipfa demonstrare videantur. Contigit enim illis manus vltima & limæ labor, sine quo non potest vllum perfectum omnibus numeris opus effici. Contra in recensenda Aeneide iniuriam poetarum præstantissimo mors præmatura fecit, tanto quidem maiorem, quo acrior in emendando ille fuit. Ferunt enim ipsum de se sæpius testatum: „parere se versus more atque ritu vsino; namque vt illa bestia foetum ederet ineffigiatum informemque, lambendoque id postea, quod ita edidisset, conformaret et fingeret, sic ingenii quoque sui partus rudi esse facie et imperfecta, sed deinceps tractando colendoque reddere iis se

oris et vultus lineamenta. “1) Quibus causis adductus ego Georgicon carmen, quod perfectum expolitumque reliquit elegantissimus auctor, quantum ad poeticum artificium spectat, non quidem illustrabo explicatius, quod maioris operis fuerit, sed praecipuas tamen virtutes eius presse ac summatim attingam.

§. 4. IAM primum omnium illud quidem admonitione nulla eget, vt sapienter quis iudicare de re aliqua possit, consilii, quod sequutus est auctor, veram atque genuinam cognitionem inesse ei oportere. Nam si omnia etiam alia manu opificum facta ad finem suum, tanquam ad Lydium lapidem, solemus exigere, quanto magis hoc idem in ingenii praestandum erit operibus! Finem enim, tanquam solem quendam, si perpetuo sibi ante oculos posuerit auctor et singulis in partibus exprimere folicite laborarit, aptum procul dubio opus suum et concinnum dignumque intelligentium laudibus efficiet. Iam vero quis esse debeat finis poetae? eleganter declaravit ipse felicissimus carminum auctor HORATIUS: 2)

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci:

Lectorem delectando pariterque monendo.

Inprimis tamen carminis didactici haec duplex virtus fit necesse est. 3) Nam si praecipuum tantum fuerit,

1) AUL. GELLII *Noctes atticae* L. XVII. C. 10.

2) *Epistola ad Pisones* V. 343.

3) Praeclare optimus in hoc litterarum genere arbiter, ill. CHR. GOTTL. HEYNE in *praefat. ad Georgica* veram ac propriam vim didactici carminis in hoc demum positam esse adfirmat, vt *sive notio aliqua, sive sententia, sive sententiarum, adeoque etiam praceptorum de quacunque sive scientia sive arte, aliquis complexus eo sermonis genere exponitur, quod quam maxime ad permulcendum voluptate aliqua animum vim habeat.*

quid iuuat metri legibus sua sponte adstringi? quum interim soluta oratio et facilius ad res omnes excurrit, nec poeticum splendorem illum desiderat, qui multis rebus grauate admodum inducitur. Contra si quis, ingenii viribus fretus, præceptorum vtilitati adiicere commendationem carminis voluerit, ei satis patet non in id modo elaborandum esse, vt profit, sed vel maxime, vt delectet: vt, quemadmodum in nummis veterum seiunctæ aut diuulsæ nunquam conspiciuntur Gratia, ita poësin, etiam didacticam, quæ voluptatem non habeat, mancam et mutilam esse haud immerito simus iudicaturi. Omnis ergo labor noster eo redibit, vt videamus *primum*: quam *vtiliter*, *dein*: quam *iucunde* ac *poëticè* VIRGILIUS de agrorum cultu præceperit?

§. 5. QUODSI prima iam *vtilitatis* ratio habeatur, illam quam non negligendam sibi existimarit prudentissimus auctor, et veritas præceptorum docet, et ipsius operis absoluta cunctis partibus integritas, et quamlibet minutarum rerum diligens recensio, denique regularum ad vitam bene beateque degendam lætissima illa feques, quæ quidem omnia, quo facilius cognoscerentur, vniuersim prius proposita, per species nunc explicabimus.

§. 6. PRIMA ergo nobis occurrit hoc loco non sane folennis poetis virtus *veritas*, quam vt in Aeneide nequam ad se pertinere putauit MARO noster, ita in Georgicis mira fide ac diligentia sequutus est. Neque enim fallere potuit tam subtilis ingenii hominem, quantum hac in re discriminis intercedat inter epicam poësin ac didacticam, quarum videlicet illa non quæ verissima sint, sed quæ maxime mira circumspiciat, hæc autem

ipsa quidem etiam ad delectationem voluptatemque legentium spectet, ita tamen, ut simul proficiat, quod fieri, nisi veritas præstruatur, non potest. Ceterum hanc omnem de veritate, quæ in carmine didactico inesse debeat, disputationem vel tacentibus nobis intelligitur non patere ultra præcepta ipsa scientiæ illius artis, quæ argumentum carmini præbuit, perperamque iis partibus applicari, quæ suauitatis tantum et ornatus causa adiiiciuntur. Quibus præmissis adscribamus hic et sub examen aliquod vocemus, qui nobis obstare videtur, L. ANNÆI SENECE locum. „Te quoque,“ Lucilio suo scribit ille, 1) „proteget arbor illa, quæ

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;
ut ait VIRGILIUS noster, qui non quid verissime, sed quid decentissime diceretur, aspexit, nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare. Nam, ut omnia alia trans eam, hoc quod hodie mihi necesse fuit reprehendere, adscribam:

Vere fabis satio est: tunc te quoque, medica, putres

Accipiunt sulci et milio venit annua cura.

An vno tempore ista ponenda sint? et an utriusque verna sit satio? hinc æstimes licet. Junius mensis est, quo tibi scribo, iam proclivius in Julium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ferentes.“ Sed primum omnium ego, ut plane cognoscatur quam parum valeat hoc SENECE testimonium aduersus verissimum poetam, audacter illud adfirmo, Virgiliani carminis, quod est de agricultura, iudicem minime omnium idoneum fuisse virum, quem vel Stoicæ philosophiæ tumor, vel Neroniani fauoris difficilis et anxia tutela, diuisumque cum

1) *Epist. LXXXVI.*

Burrho terrarum orbis regimen, aliis potius rebus omnibus, quam operi rustico advertere distractum mille modis animum coegerunt. Contra MARO noster, procul a magnificentia vrbis, inter labores rusticos transactis iuventutis annis et postea quoque, quum iam florere Augusti gratia cœpisset, non nisi deliciis ruris altoque otio delectatus, quidni, quo tempore milio et fabis factio veniat, abunde vel proprio vsu scierit? Dein nec illud quisquam facile dicat, eccur tandem decentius ac splendidius sit, præcipere: fabis et milio pariter rationem venire, quam illud: quo tempore fabæ metantur, eodem milium seri? Porro licet non semper primam legem poetæ sibi constituent veritatem, sed, proutcunque res poscunt, nunc demere pleraque nunc addere et varie varia mutare non dubitent, hanc tamen licentiam probe intellexit VIRGILIUS nullo modo convenire didactico carmini, eas præfertim res complexo, quæ notæ sunt omnibus, in quibus quicquid vel detrahas vel adicias, inepte et cum risu omnium facias. Quis, oro, ignoscat poetæ, si descriptioni veris amœnitatem tanto maiorem conciliaturus, messem etiam, quæ tota æstatis est, et vindemiam, autumnii bonum, in hoc tempus conferat? Atqui ornatus tamen ac splendoris aliqua ratio hic foret, quam quis in illis de satione fabarum et milii præceptis inuenerit? Utinam quidem eandem, quam MARO noster, quem scrupulose et anxio doctum fuisse MACROBIUS refert, 1) exsultanti ingenio feveritatem adhibuisset SENECA, qui MARCO FABIO iudice 2) abundat dulcibus vitiis! Imo vero, si pretium

1) *Saturnal. L. V. C. 18.*

2) *Instit. orat. L. X. C. 1. n. 129.*

operæ fuerit, vt equidem esse puto, defendendi vatis maximi caussa nec paruis hisce ac minutis rebus abstinere, VIRGILIUS quidem in illo de fatione milii præcepto magno se auctore tuebitur MARCO CATONE, quem optimum et sine æmulo agricolam vocat PLINIUS SECUNDUS. 1) Is enim „dapem“, inquit, „pro bubus piro florente facito. — — Postea dupe facta serito milium.“ 2) Iam ipse quisque statuatur secum, MARCUS CATO potior testis sit, an ille nescio quis, qui præfente forte ac inspiciente SENECA vergente demum ad finem Iunio mensè milii fatione functus est? Neque vero plura iam colligam, quibus criminatio illa confutetur: sufficit enim hanc in rem vel solum COLUMELLÆ testimonium, qui, quum viuo ac florente tum maxime SENECA duodecim libris ex instituto *de re rustica* præceperit, non alia auctoritate libentius vtitur, quam VIRGILII nostri, vt ipse adfirmat: 3) „sequeris autem noualia non solum herbida, sed quæ plerumque vidua sunt spinis; vtamur enim sapius auctoritate diuini carminis:

*Si tibi lanitium curæ est, primum aspera flua,
Lappæque tribulique absint.“*

et alio loco: 4) „Hæc autem consequemur, si verissimo vati, velut oraculo crediderimus dicenti:

*Ventos et varium cæli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum,
Et quid quæque ferat regio et quid quæque recuset.“*

ac rursus 5) „Et ne discedamus ab optimo vate, vere nouo terram profcindere incipiat.“ Quantopere vero ab inani-

1) *Histor. natural. L. XIV. C. 4.*

2) *de re rustica C. 131. 132.*

3) *L. VII. C. 3. n. 9. 10.*

4) *L. I. C. 4. n. 4.*

5) *L. XI. C. 2. n. 2.*

bus fabularum commentis abhorreat VIRGILIUS, vt minus etiam, quam consensu omnium licet poetis, hac in re sibi vindicet, idem testatur eo loco, quo de apibus prodigia quædam refert, veluti quod Dictæo specu Ioui, deorum hominumque patri, tum paruulo, alimenta præbuerint. „*Ista enim*“ 1) subiungit, „*quamuis non dedecant poetam, summam tamen et vno tantummodo versiculo leuiter attigit VIRGILIUS, cum sic ait:*

Dictæo cali regem pauere sub antro.“

§. 7. SEQUITUR nunc altera vtilitatis ratio, posita in integritate et iusto ordine; quam duplicem virtutem abunde declarat vel initium carminis, quo se omnem rei rusticæ ambitum complexurum poeta ipse adfirmat, partesque singulas, de quibus exponere instituit, presse quidem sed luolenter recenset, quod ipsum mire probauit elegans ingeniorum arbiter QUINCTILIANUS, qui „*sunt et illa,*“ inquit, „*excitandis ad audiendum non inutilia, si nos neque diu moraturos, neque extra causam dicturos existiment. Docilem sine dubio et hæc ipsa præstat attentio, sed et illud, si breuiter et dilucide summam rei, de qua cognoscere debeat, indicauerimus: quod HOMERUS atque VIRGILIUS operum suorum principiis faciunt.*“ 2) Romani vero terræ cultum in quatuor velut capita digerebant. Omnis enim ager aut frugibus inseruiebat, aut arboribus, quarum præcipuam speciem constituunt vites, aut pasuis, aut floribus denique, apum causa, quibus magnopere fauebant Romani. Hæc vniversa traditurus MARO, quid destinari operis, non vt poeta cyclicus ille, quem

1) L. IX. C. 2. n. 3.

2) *Instit. orat. L. IV. C. I. n. 34.*

merito risit HORATIUS, inani strepitu verborum, sed nitidissima simplicitate commemorat:

*I. Quid faciat letas segetes, quo fidere terram
Vertere, Mæcenas, II vlmisque adiungere vites
Conueniat: III. quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori; IV apibus quanta experientia parcis;
Hinc canere incipiam —*

Georg. I, 1 — 5.

quem ordinem carminis, optimum haud dubie, non deserit postea, vt plerique poetarum, qui operum suorum initiis multum secum contemplati, ne fidem suam eiusmodi proposito obligent, quod vel excedant deinceps vel non impleant, vbi ingressi altum vela ingenio dedere, vtcunque abripit illa furoris poetici tempestas, huc illuc coeco impetu feruntur. Nempe, quæ VIRGILIO fuit, poetica vis, non atrox et sæua et tumultuaria fuit, qualis fere est, cui nulla ratio conformatioque doctrinæ accessit, sed elegans et exulta et conueniens rebus. Hinc Georgicorum luculentus ordo, hinc certum descriptionis iter, et iustissima laus ex eo, quod nihil in iis vel deest vel abundat, quemadmodum corpora hominum ea demum sanitatis ac decoris alicuius speciem præbent, quæ plena sunt, non macilenta aut turgida. Quicquid ergo pertinere ad ipsum vlllo modo videri potest, id omne inueniet in hoc carmine Virgiliano paterfamilias ruri degens.

§. 8. ACCEDIT his tertia species vtilitatis, quod neglecto more poetarum, non nisi ampla excelsaque sectandi, haud raro *ad res pertenuës et fere contemptas sese demisit*, in quo quidem carminis didactici vis propria sita est. Nam in ceteris carminum generibus sensus viuidiior, animus furore quodam percitus et abreptus, osque illud

magna sonaturum sufficit. Contra in carmine didactico imperare ingenio quam indulgere maiori poetæ laudi habetur. Subtilis nonnunquam minutarum rerum recensendus, et in auia disciplinarum recedendum eo vsque, quo vix videtur peruenire posse poësis, quæ magis aperto cœlo et liberiore campo gaudet. Iam quid potest cum grauius esse, si rei rusticæ ratio habeatur, tum vero, si materiam carminis spectes, minus aptum, in quo se iactet eloquentia poetica, cultu pecorum? Atqui non modo sui operis putauit MARO, neque inamœniora hæc omittere, verum sic plane pertractauit eadem, vt non magis hanc rem illustrasse videantur, etiam qui de ea sola ex instituto præceperunt. Quam diligens illa et in minimis quoque ad naturam expressa vaccæ, ad fœturam habilis, imago!

Optima toruæ

*Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenuis a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus, omnia magna:
Pes etiam et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut iuga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior, queque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.*

Georg. III. 51 -- 59.

Habemus de eadem re MARCI VARRONIS, qui ante VIRGILIUM *de re rustica* prosa oratione κατ' ἐξοχήν exposuit, locum hunc fere. „Qui gregem armentorum emere vult, obseruare debet primum, vt sint hæc pecudes — bene compositæ, vt integris membris, oblongæ, amplæ, nigrantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis et nigris, pilosis auribus, compressis malis submissisue, gibberi spina leuiter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruici-

bus crassis ac longis, a collo palearibus demissis, corpore amplo, bene costato, latis humeris, bonis clunibus, caudam profusam usque ad calces ut habeant, inferiorem partem frequentibus pilis subcrispam, — — colore potissimum nigro, dein rubeo, tertio heluo, quarto albo.“ 1) Iam quid habet quæso copiosissima descriptio Varroniana, quod non præse quidem, sed multo etiam illustrius MARO noster paucis versibus complectatur? Nec minus elegans est, et magnifica etiam multis partibus, quæ statim sequitur, generosioris equi descriptio; sed materia faciliior et plerisque vaticibus tractata. Illud tamen proprium VIRGILIO, quod nihil descriptio eius alienum aut exuberans habet, verum congrua omnia et ad propositum poetæ spectantia, quod nequaquam in eo fitum erat, ut pulcherrimi alicuius equi velut speciem et absolutam imaginem efformaret, sed ut, suum opus respiciens,

Quos in spem debeant submittere gentis,

doceret rusticos. Hinc illa, quæ nemo reliquorum tam diligenter coniunctim enumeravit:

*Altius ingreditur, et mollia crura reponit:
Primus et ire viam, et fluuios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua ceruix,
Argutumque caput, brevis aluus, obesaque terga:
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis
Et giluo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus et tremit artus:
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.
Densu iuba et dextro iactata recumbit in armo.*

1) De re rustica L. II, C. 5. n. 7. 8.

*At duplex agitur per lumbos spina; canatque
Tellurem et solido grauius sonat ungula cornu.*

Georg. III. 76 --- 88.

Quam descriptionem, qui classicus rei rusticæ scriptor habetur, COLUMELLA dempto metro suam fecit et paucissimis vel mutatis vel adiectis exscripsit plane. Sunt enim hæc eius verba: „Cum vero natus est pullus, confestim licet indolem æstimare; si hilaris, si intrepidus, si neque conspectu nouæque rei auditu terretur, si ante gregem procurrat, si lasciuia et alacritate, interdum et cursu certans æquales exsuperat, si fossam sine cunctatione transiit, pontem flumenque transcendit: hæc erunt honesti animi documenta. Corporis vero forma constabit exiguo capite, nigris oculis, naribus apertis, breuibus auriculis et arrectis, ceruicæ molli lataque nec longa, densa iuba et per dextram partem profusa, lato et musculorum toris numeroso pectore, grandibus armis et rectis, lateribus inflexis, spina duplici, ventre substricto, testibus paribus et exiguis, latis lumbis et subsidentibus, cauda longa et setosa crispæque, equalibus atque altis rectisque cruribus, tereti genu paruoque neque introrsus spectanti, rotundis clunibus, feminibus torosis ac numerosis, duris unguibus et concauis rotundisque, quibus coronæ mediocres superpositæ sunt.“ 1) Veniat nunc aliquis, et VIRGILIUM non speciosa modo sed vera quoque ac vtilia præcepisse neget! Porro tempestatum notas, mirifice rei rusticæ inseruientes, nostrorum imprimis hominum iudicio, qui propriam meteorologiæ

1) *De re rustica* L. VI. C. 29. n. 1. 2. 3. Nec C. PLINIUM fugit Virgilianæ descriptionis vbertas ac elegantia, „Formæ equorum, ait ille, *Historiæ naturalis* L. VIII. c. 42. quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio vate absoluta est.“

artem coeperunt efficere, tam ingeniose ac fedulo collegit, vt dubium videatur, folertiam magis eius an elegantias mirari hac in re debeamus. Iam quæ de diuerfis arborum generibus, et varia, quæ cuique conueniat, terra, fationisque ac plantationis artificiis et discrimini- bus tradit, nonne cum per fe valde vtilia etiam nunc funt, tum quicquid ætas VIRGILII botanicæ artis studio valuit, velut in compendio complectuntur?

§. 9. PRÆCIPUA tamen vtilitatis, quam fequutus est noster, hæc fuerit ratio, quod non contentus vulgari more profuiffe agricolis, terræ cultum explicando, nul- lam vtique occasionem *faluberrima* mentibus ipforum *virtutis ac prudentiæ* instillandi *præcepta* prætermittit. Ea vero quam non anxie et extra materiam petit, fed sua fponte fe offerentibus quam feliciter vtitur! vt hac inprimis nobiliffimi operis parte aureo plectro donandus me- rito videatur. Sic post præceptum illud :

*Interca superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares:*

Georg. III, 63. -- 64.

aptiffime profecto memorabile illud carmen canit:

*Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor et duræ rapit inclementia mortis.*

Georg. III, 66 -- 68.

Prius enim de brutis animalibus loquutus, quo tandem potiore modo velut aculeum legentium animis infingeret, quam dum omne genus mortalium sub communem que- relam vocat, quam non diu ætatis flore fruatur! quam- que nihil iuuentutem, nisi labores et morbi et mille mala excipiant, quibus omnibus vti cumulum ita finem quo- que mors fola adferre poffit! „*Quare tandem optima*

„dies prima fugit?“ ad hunc locum SENECAE verba sunt, „quia restat, quod incertum est. Quare optima? quia iuvenes possumus discere, possumus facilem animum et adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum agitandis per studia ingenii et exercendis per opera corporibus. Quod superest, segnius et languidius est et propius a fine. Itaque toto hoc agamus animo, et omissis, ad que diuertimus, in rem vnā laboremus: ne hanc temporis perniciosissimi celeritatem, quam retinere non possumus, relictā demum intelligamus. Primus quisque tanquam optimus dies placeat et redigatur in nostrum. Quod fugit, occupandum est“ 1) Hanc ipsam igitur iucunde suauiterque illud parum concessi nobis temporis viuendi artem ita commendat VIRGILIUS, vt simul delicias ruris laudet ac priscam morum simplicitatem, dum ibi adhuc habitare fingit, bonis consiliis reuocare studeat. Non ignoro equidem, multis poetarum vitæ rusticæ celebratas laudes; inde haud quaquam debere mirum videri, Musam VIRGILII, quæ in hoc quidem carmine tota rustica est, in materiam tam facilem et proposito suo arctissimo vinculo coniunctam, paullo fusius semet effudisse. At qui nullis conquisitis eloquentiæ lenociniis, sola vi mentis plenoque animi sensu nixus, ita voluptates ruris laudarit, vt, qui propter miram pangendorum versuum artem inter elegantissimos homines vixisse non possit non existimari, idem, si puram ac natiuam de rebus rusticis scribentis simplicitatem spectes, haud quaquam aliena et incognita sibi tractasse, sed natus atque educatus ruri videatur, ego quidem præter VIRGILIUM inuentum vix quenquam iri, haud cunctanter adfirmare ausim. De me certe illud con-

1) *Epist. CVIII.*

fiteor, abunde mihi placuisse, quæ multi poetæ prisci ac recentiores in hanc sententiam dixerunt: sed præter omnes tamen mentem meam nunc suauissimo quodam sensu, nunc summo simplicioris vitæ desiderio adfecit VIRGILIUS, vt sæpe abiectis iis, quæ vel elegantior cultus, vel laboriosa hæc eruditio, vel inane studium honoris nobis circumdedit, exclamare cum illo liberet:

*Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem silvasque inglorius!*

Georg. II. 485 486.

§. 10. SED iam nimis diu de his, quæ utiliter in Georgicis monuit MARO, et plura restant. Quam ob rem, vt fert instituti ratio, ad *elegantias* quoque ac *delectandi vneres*, quibus nemo hunc vicerit, transeamus.

§. 11. Ac primum quidem in hunc censum pertinere arbitror *digressionum* seu *episodiorum artificium* illud, quo velut amoena quædam diuerticula legentibus comparauit, quibus fatigatæ continuis præceptis mentes ad vim et alacritatem pristinam reuocarentur. Nam cum semper et vbique magnæ alicuius aut mirabilis rei cognitio iucunda hominibus est, tum vero ibi potissimum placet, vbi maxime ex insperato venit; quippe in ipsa natura mentis nostræ inest hoc, vt minora videantur, quorum ingens expectatio præcesserat, contra vehementius percellat animos, quæ non sperantibus superuenere. Quapropter magnam Virgiliano carmini gratiam adiiciunt digressiones illæ, quibus barbaram necem Cæsaris sequutumque eam ciuile bellum, et Aristæi reparandarum apum artificium, Orpheique ac Eurydices infelicem amorem, et alia quædam scitu digna persequitur. In hoc vero digressionum vsu quum virtutes poetæ

inprimis

inprimis semet conspiciendas præbeant, quid vniuersim circa easdem obseruandum sit? paucis attingere iuuat.

§. 12. IAM id quidem dubio caret hac in re primum et antiquissimum illud esse, vt eiusmodi narrationibus, quæ varietatis causa interiiciuntur, ad ipsum velut corpus carminis ratio ea sit, vt emineant quidem ex illo, sic tamen ne vnquam repugnent eidem. Quam ob rem ante omnia id *obseruandum poetæ, ne ad eas torrentis more prouat, sed velut pronò alueo deferri videatur*, idcircoque fatis omnia præparet, vt quasi in propriam domum suam veniant. Mira arte hæc præstitit MARO. De variis prænosendarum tempestatum rationibus loquutus, interdum etiam solem signa dare refert. Tunc *solem, addit, quis dicere falsum audeat?* iamque statim eius in morte Cæsaris defectionem facillimo pulcherrimoque transitu commemorat; in quo sane locosum poetæ ingenium elucet, qui, vt prius turbidæ coeli, ita mox ruentis ad ciuile bellum reipublicæ præfagia egregie coniungit. Ad explicandam vero Aristæi Orphei que fabulam itidem naturalis ordo poetam deduxit. Contagia videlicet mortesque apum postquam commemorarat, quibus modis reparari eiusmodi damna possint, Aristæi exemplo monet, cuius infortunium quum ad tentatam ab ipso Eurydicen consultus Proteus vates referret, hac ipsa occasione Orphei et Eurydices infaustum amorem facillimo ordine persequitur.

§. 13. PRÆTEREA digressiones per se ita sint comparatæ oportet, vt *vel magnitudine sua vel suauitate quasi quædam lumina ex reliquo carminis contextu emineant*; in qua quidem re vix parem inuenerit MARO noster. Orphei enim fabula quam dulces sensus creat!

quam mollia sunt et mellita in ea omnia! vt plane quæ de Threicio vate tam eleganter dixit VIRGILIUS, merito in ipsum transferre possis. Cecinit enim et ipse frustratum amorem, velut

*Populea mærens philomela sub umbra,
Amisos queritur fatus, quos durus arator
Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et moestis late loca questibus implet,*

Georg. IV, 511 -- 515.

Contra de morte Cæsaris narratione nihil potest aut grauius cogitari aut sublimius. Quem romanorum sine horrore mentis ac ciuilibus belli detestatione illam eius tam feralem descriptionem legisse putemus? Quem non Augusto, Cæsaris successori, prope diuinos honores ob tantum restauratæ pacis beneficium habuisse? Aristæi autem fabula cum per se mira et alliciens est, tum atticæ elegantiae saporem haud dubium refert, quod quidem fluminum regionumque ac nympharum inprimis vocalissima illa græca nomina, omnisque narrandi ratio effecerunt.

§. 14. DENIQUE hæc ingens virtus est digressio-
num, non abhorrere a contextu carminis; verum ita semper in eum reuerti, vt arctissime cum eo coniunctæ, nec tam extrinsecus adscitæ, quam ex ipsa materia carminis natæ atque expressæ videantur; quod quidem tam difficile et arduum fuit de re rustica scribenti, vt plane VIRGILIO, id est, poetarum ingeniosissimo opus esset, ad argumentum tenue in similitudinem sublimis et magnifici extollendum. Nempe, si per se rem spectes, quis nexus fuerit inter Georgica et necem Cæsaris, præsertim si non inanibus locis bacchari, aut petulanter in re graui

Iudere velis? Egregie tamen ipsum explicauit MARO, ita quidem, vt videatur haud potuisse æque eleganter luctus Romæ squalorque describi, nisi agros in medium protulisset poeta romano sanguine pingues, in quibus olim

*Agricola, incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila,
Aut grauius rastrois galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effosis mirabitur ossa sepulchris.*

Georg. I, 494---497.

Aristæi autem fabula intexta ita carmini est, vt, quicquid ex ea omissum foret, id integritati operis deesse merito videretur. In minimis etiam partibus eius, vt fuit acerrimo pulchri venustique sensu, sic ad propositum suum refert omnia poeta, nihil vt inane aut otiosum aut præter necessitatem operis dictum vsquam adpareat. Aristæus ipse, amissis apibus tristis, poteratne Cyrenen matrem ad ferendum sibi auxilium modo magis congruo compellare? quam dum indignabundus exclamat:

*Quin age, et ipsa manu felices erue silvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice menses:
Vre sata, et validum in vites molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.*

Georg. IV, 329---332.

Iam vero Cyrene, fletu filii mota, dum explicat astum, quo ad enarrandum ordinem fatorum cogi possit Proteus, quam eleganter apteque ad materiam carminis! *ipsa*, inquit,

*ego te, medios cum sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ et pecori iam gratior umbra est,
In secreta senis ducam.*

Georg. IV, 401---403.

Quin et ad Orpheum deflexo narrandi ordine,

Erebi in sedibus imis

B 2

copiosissimi ingenii poeta reperit, quod in similitudinem operis sui conformare possit. Scilicet hic

Vmbrae ibant tenues, simulacraque luce carentum:

Quam multa in foliis animum se millia condunt,

Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber.

Georg. IV, 472 --- 474.

Quæ comparatio mihi non vna ratione perconueniens videtur. Primum enim, vt facile omnes sentiunt, materiam ipsi simplicissimo vinculo copulata est; dein narrationem per se tristiore et velut horridam de iis rebus, quæ oblatæ Orpheo fuere, vbi

Tænarias fauces, alta ostia Ditis,

Et caligantem nigra formidine lucum

Ingressus, Manesque adiit Regemque tremendum,

Georg. IV, 467 --- 469.

eadem mire profus exhilarat. Iam de isto in laudes Italiæ ac vitæ rusticæ excessu, pestisque et hiemis Scythicæ descriptione nihil dicere hoc loco attinet, quum ipsius carminis partem sic constituent illa, vt ad integritatem operis deesse nullo modo possint.

§. 15. SED præter has digressionum elegantias, quæ quidem adscititiæ videri possint, propriam quoque materiam suam ita tractauit VIRGILIUS, quemadmodum par est a subtilissimi iudicii poeta expectari. Magnas et splendidas res *sublimitate orationis* non æquat modo, verum auget etiam ac mirifice attollit. Nam qui tempestatem descripturus, sine inani cumulo verborum, statim velut in rem præsentem lectorem deducit

Ipsæ Pater, media nimborum in nocte, corusca

Fulmina molitur dextra: quo maxima motu

Terra tremit: fugere feræ, et mortalia corda

Per gentes humilis strauit pauor. Ille flagranti

Aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit;

Georg. I, 328 --- 333.

nonne quicquid habet tempestas, quo frangi mentes hominum et irati numinis velut occurſu obſtupeſcieri poſſunt, orationis feliciffima grauitate adſequutus eſſe iudicari debet? Quid illa porro Scythicæ hiemis peſtisque Noricæ deſcriptione ſublimum? Orpheum autem ad inferos ipſi etiam ſequi, et expauere cum illo conſpectis tot monſtris, et nunc gaudere reddita coniuge, nunc iterum erepta tanto magis deos omnes atque homines accuſare nobis videmur. Vincunt tamen reliquorum omnium ſublinitatem ea, quæ de morte Cæſaris poetarum diſertiffimus narrat: qui locus cum pauore ac ſequuturi atrocis mali metu legentium animos totus implet, tum in ſingulis etiam partibus vim eam habet, non modo vt elegantiffime narrari tibi prodigia iſta putes, ſed ipſe illis intereſſe videare, et auerſari nunc luridum pallentemque ſolem, nunc male illuſtres fulminibus et cometis noctes, audireque luporum inſolitos ululatus, vocesque vacuis ac deſertis lucis miſſas. Ita nimirum omnes non imagines modo, ſed voces quoque ac ſyllabæ feliciffimi vatis propoſito reſpondent, quod in ciendis animi affectibus, pauore inprimis et miſeratione, poſitum erat! Quæ omnia facillimum tranſitum parant precibus illis, quibus ſtatores romani imperii deos pro ſalute Auguſti obteſtatur, fortiſſimeque, vt conſentiant iis, legentium animos impellunt.

§. 16. CONTRA vbi locus non eſſe videbatur magnificentiæ poeticæ, *proprietatis tamen nitidæque ac illuſtris expoſitionis* laudem tulit VIRGILIUS noſter. Neque enim latere poterat ſubactiffimi iudicii hominem, per-

inepte de rebus paruis magnos clamores fieri; nec ad quatores modo, sed ad poetas etiam MARCI TULLII præceptum illud pertinere, vt magna grauitate, media temperate, parua submiffè dicant. Hunc vero ftilum, in quo tenuitas iufta quidem et rebus debita, fed elegans tamen et conueniens ingenio poetico adpareat, refert in primis initium libri fecundi, quo arborum procreandarum ratio omnis, variæque fpecies earundem, et cui quæque folo conueniat, traditur ita, vt qui hiftoriam naturalem fcribere nunc quoque voluerint, in ea parte operis, quæ eft de procreandis arboribus, vix habituri fint, quod ad explicatiffimum VIRGILII recensum addant. Iam quæ de contagiis ouium atque apum, de variis venturæ tempeftatis fignis, de equorum bouumque dilectu ac procreatione, multisque id genus aliis rebus commemorat, ficut ab omni faftu ac tumore verborum longiffime abfunt, ita fobrio quodam et plane congruo materiæ ornatu non carent. Nusquam ieiuna illa et fcaabra fubtilitas, qua toties, diuino alioquin Lucretiano carmine legendo cum maxime efferrefcit et attollitur rerum ac verborum ponderibus, tanquam ab aliquo fidere in terram delapfa mens ftupet, nec mirari fatis poteft in eodem homine tantam orationis atque ingenii diuerfitatem. Nihil vbique humile, aut fordidum, aut quod Mufas ipfas dicturas fuiſſe non putes; fed fplendida omnia, vel minima, et fignificantia, et non vno genere pulchra. Vbi plane in abftruſis horridisque rebus verfari videtur, præter fpem ac exfpectationem omnium, varii generis elegantias, velut totidem lumina immiſcet, quibus diſtinguat pulcherrimum opus. Namque, prout res poſcit, vel audaciore quadam figura vtitur; qualis illa eft de inſtitutione arborum:

*nec longum tempus, et ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbor,
Miraturque novas frondes et non sua poma.*

Georg. II. 80 --- 82.

vel ex ipsis philosophiæ penetralibus illustriorem locum aliquem, tanquam munusculum quoddam, præceptis suis adiicit; quemadmodum, vbi lepidissime præfatus de republica apum, quamque miro ordine institutionem eius feruent illæ, vt vera statuere videantur, qui

*Esse apibus partem diuinæ mentis, et haustus
Aethærios dixere,*

Georg. IV, 220 --- 221.

hanc opinionem ex intimo philosophiæ Platoniciæ sacratio ita illustrat:

*Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, coelique profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quamque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere caelo.*

Georg. IV. 221 --- 227.

Præterea cum simpliciter quidem sed minus poetice explicari res possent, ampliore quodam circuitu ac descriptione illas perfequitur. Quam ob rem vbi solutæ orationis scriptor optime vineta tempore verno conferi dicturus erat, quanto amoenius ipse!

*Optima vinetis satia est, cum vere rubenti
Candida venit avis, longis inuisa colubris.*

Georg. II, 319 --- 320.

aut quum præceptum dari tale poterat: ab æquinoctio autumnali vsque ad brumam ipsam faciendam hordei factionem esse, quam eleganter VIRGILIUS, relicto vulgari dicendi genere!

*Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris iam dividet orbem.
Exercete, viri, tauros: serite hordeæ campis,
Vsque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.*

Georg. I, 208--211.

et, paucis interiectis, milio Aprili mense sationem venire præcepturus:

milio venit annua cura,

Candidus auratis aperit cum cornibus annum.

Taurus et aduerso cedens Canis occidit astro.

Georg. I, 216--218.

Quodsi forte sic comparatæ res essent, vt nullo modo viderentur splendorem quendam aut ornatum recipere, in id tamen elaborandum sibi statuit VIRGILIUS, ut eas ipsas a poeta explicari statim omnes sentirent. Itaque pro communibus verbis translata posuit, propriisque appellationibus prætulit eas, quæ a similitudine aliqua desumptæ essent, quod artificium inprimis adparet in illis, de insitione arborum præceptis:

Nec modus inferere atque oculos imponere simplex;

Nam, qua se medio trudent de cortice gemmæ,

Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso

Fit nodo sinus.

Georg. II. 73--76.

et paullo ante, vbi procreandarum arborum varias species recenset, nec nuda nomina ponit, quo nihil minus consentaneum erat vbertati poeticae, sed ex arboris cuiusvis vel natura vel destinatione, aut ex mythologiae commentis venustissimas, quibus quamque insignire possit, notas petit:

Sed truncis oleæ melius, propagine vites

Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus;

Plantis et duræ coryli nascuntur, et ingens

Fraxinus, Herculeæque arbor umbrosa coronæ,

*Chaonique patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.*

Georg. II. 63---68.

vt, quam HORATIUS veri ac præclari carminis legem et normam posuit, ne ad prosæ orationis gracilitatem vnam descendat, sed ruptum etiam inque partes distractum vim illam poeticam seruet, ea in hoc VIRGILII carmine vtique comprobetur.

§. 17. SED vt tanto plenius cognosci possit, quam felix atque elegans poetæ nostri ingenium fuerit, congruum videtur illud inprimis admonere lectores, quanta ars eius in ornandis amplificandisque paruis rebus et prope in contemptu omnium positis adpareat. Iam qui de apibus ait:

*ipsæ regem, paruosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt;*

Georg. IV, 201---202.

nonne quicquid minimi animalis descriptio abiecti aut obscuri habebat, absterfisse ingenii poetici fulgore videtur? Quodcunque enim cum Quiritibus, rerum dominis, cumque aliqua bene ordinati regni institutione comparationem ullam fert, fordidum aut indignum cognitum esse non potest. Contra ne quis maioribus, quam quæ decebant, prolatis, inepte audacem poetam crederet, dempturus id, quod nimium videri poterat, *paruos* Quirites et *cerea* regna vocat; quod ipsum leporis illius et excultæ elegantiae est, quam velut propriam virtutem MARONI tribuit HORATIUS:

molle atque facetum

Virgilio adnuerunt gaudentes rure Camoenæ.

1) *Sat. I. 10, 44. 45.* Ita enim hos versus interpretatur M. FABIVS QUINCTILIANVS *Inst. orator. VI, 3, 20.*

In eadem parte carminis, quæ est de mellificatione, tumultus et pugnas apum iis verbis describit, quibus si in vero civili bello utare, nihil quidquam infra dignitatem operis facias. Contueri nobis videmur paratum vtrinque prælio agmen, et duces præclaram pro patria mortem obituros. Proxime ad euentum res spectat. Omnia in prætoriiis anxia et occupata; iamque signa canunt:

concurritur; æthere in alta
Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipientesque cadunt.

Georg. IV, 78 -- 80.

Aemulis vero regibus quanta ferocia! quam obstinatum, vincendi moriendique propositum!

Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Vsque adeo obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.

Georg. IV, 82 -- 85.

Sed bene habet! Non inficiuntur sanguine flumina, nec obteritur messis.

Hi motus animorum atque hæc certamina tanta,
Pulueris exigui iactu compressa quiescent.

Georg. IV. 86 87.

quorum versuum quanta concinnitas sit, multis illustrare superuacaneum puto. Quis enim non sponte sua videat, haud potuisse VIRGILIUM illam sibi ab ipsis Musis datam et concessam festiuitatem melius declarare, quam dum, ubi in re tenui omnia summa expectes, grauissimam descriptionem facietæ clausulæ artificio ad priorem orationis habitum reuocat? Aliud huius tam subtilis iudicii exemplum illustrat optimus auctor et magister eloquentiæ M. FABIVS QVINCTILIANVS 1) qui „*rismus*, ait, et me-

1) *Instit. orator.* VIII, 3, 20.

rito, nuper poctam, qui dixerat,

Prætextam in cista mures rosere Camilli:

At VIRGILII miramur illud:

Sæpe exiguus mus.

Nam epitheton, exiguus, aptum proprium effecit, ne plus expectaremus, et casus singularis magis decuit, et clausula ipsa vnius syllabæ, non vsitata, addidit gratiam. Inuitatus est itaque vtrumque HORATIUS,

*Nascetur ridiculus mus*⁶⁶

Libro tertio taurorum de aliqua formosiore iuuenca certamen describit ita, vt Menelaus ac Paris, de Helena pugnantes, non videantur magnificentius cani potuisse. Eum, qui victus est, velut ab æmulo deiectum imperio regem, inuitum gementemque amisissis prouinciis excedere, noua bella moliturum, intueri nobis videmur. Neque tamen idcirco, quæ summa poetæ ars est, quidquam habet pulcherrima descriptio, quod nimium aut inepte ac præter veritatem dictum existimari possit. Nam quæ splendide in ea dicta occurrunt:

Illi alternantes multa vi prælia miscent

Vulneribus crebris, lauit ater corpora sanguis,

Versaque in obnixos argentur cornua, vasto

Cum gemitu: reboant siluæque et magnus Olympus.

Nec mos bellantes vna stabulare: sed altæ

Victus abit, longeque ignotis exulat oris,

Multa gemens ignominiam plagasque superbi

Victoris, tum quos amisit inultus amores,

Et stabula aspectans regnis excessit auitis.

Georg. III, 220---228.

cum per se ex ipsa natura hausta atque expressa sunt, tum ne speciosius forte quam verius dicta videri possint, aptissime per sequentia molliuntur:

Ergo omni cura vires exercet, et inter

Dura iacet pernox instrato saxa cubili,

*Frondeb' hirsutis et carice pastus acuta,
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco, ventosque lacepsit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.*

Georg. III, 229 — 234.

Nam quum, mutatis paucis, in quemcunque virum fortem priora cadant, qui ab altero victus pugna tristis ac moerens abit, hæc nisi de tauro dici non possunt. Sed statim ad illam strenui bellatoris reuolutus imaginem poeta, quam lepide, manum vltimam impositurus descriptioni, addit!

*Post ubi collectum robur, viresque receptæ,
Signa mouet, præceptaque oblitum fertur in bostem.*

Georg. III, 235, 236.

§. 18. SED vt ad maiora redeamus, illud nescio an primum omnium sit, quod in laudibus VIRGILII poni debeat, quod assidui præceptoris vitaturus tædium in docendo ac narrando vices prudentissime seruauit. Primum enim per se iam alterna Camoænæ amant, nec quod magistro alicuius disciplinæ fatis conuenit, idem poetam quoque decet, in quo summa rerum varietas requiritur. Dein semper præcipere, quæ facere rusticum oporteat, simplicius quidem, sed onerosum ac prope arrogans est; narrare vero, quid faciat diligens agricola, quemadmodum idem vtilitatis habet, sic molestiæ nihil: quod abunde intelligens non præcipit VIRGILIUS, exacto autumno amputandas vites esse, sed, quod elegantia sua dignius erat, ita fieri consuefse amoenissimæ descriptionis circuitu narrat:

*Et iam olim seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et siluis aquilo decussit honorem:
Iam tum acer curas venientem extendit in annus
Rusticus, et curus Saturni dente relictam.*

Persequitur vitem attendens, fugitque putando.

Georg. II, 403---407.

cui quidem artificio et hæc vis inest, vt præceptorum auctoritas dubia in certissimam fidem historiæ transeat, dum non id iam perdiscimus, quod visum vati fuerit, sed quod in hoc quidem rerum genere optimus boni rectique magister vsus adprobarit. Nec vero is fuit VIRGILIUS, qui artificium vllum non totum exprimeret. Itaque non modo, quæ fieri soleant, persequi narrando, quam vsquequaque, præceptoris sustinere personam maluit, sed illis ipsis narrationibus hoc quoque velut condimentum adiecit, vt vel parata, si exemplum tale sequerentur, præmia suis ostentaret, quemadmodum illo loco, quo foecundiorẽ esse terram docet, quæ frequenti aratro subacta fit:

*Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, inuat arua: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo.*

Georg. I, 94---96.

vel, si negligenter, denunciaret imminentem poenam:

*Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, et ravis opaci*

31 *Falce premens umbras, votisque vocaueris imbrem:*

*Heu, magnum alterius frustra spectabis aceruum,
Concussaque funem in siluis solabere quercu.*

Georg. I, 155---159.

§. 19. NEC in laudibus præclari carminis omitti fas fuerit *verecundiam* illam, quæ tanta est in eo, nihil vt complectatur, quod legi sine rubore non possit; vnde Parthenias quoque græco nomine appellatus est VIRGILIUS. Sciunt quidem omnes, nihil posse modestius et magis pudice dici his, quæ de Aenææ ac Didonis infau-
stis nuptiis princeps poetarum refert, vt nihil neque in

rebus neque in verbis non modo indecens aut fordîdum, sed ne incaute quidem ac suspiciose positum occurrat. Sed nimirum, quanquam difficilis hæc, tamen ampla et splendida materia erat. At qui equarum amores, rem per se foedam et quæ vix videtur vlllo modo dici saluo pudore posse, iis versibus complexus est, qui nec rem ipsam inuoluant et legi etiam in choro virginum possint; nonne, quod summum est, in hoc quidem genere laudis, vtique præstitisse iudicari debet? Iam primum ergo quam pudice simul ac poetice noster coitus partusque tempora definit!

*Aetas Lucinam iustosque pati Hymenæos
Definit ante decem, post quattuor incipit annos.*

Georg. III. 60. 61.

Mox, secundum illud HIER. VIDAE 1) præceptum:

*Postremo tibi si qua instant dicenda, ruborem
Quæ tenerum iniicerent Musis adaperita chorisque
Virgineis, molli vel præterlabere tactu
Dissimulans, vel verte alio et rem suffice fictam,*

frigus ac infirmitatem equi, senio confecti, aptissima sub imagine exhibet:

*Frigidus in venerem senior, frustra que laborem
Ingratum trahit, et si quando ad prælia ventum est,
Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
In cassum furit.*

Georg. III, 96—99.

Porro quæ MARCUS VARRO 2) sine vllis verborum ambagibus „propter foeturam, inquit, hæc seruare soleo: ante admissuram mensẽ vnũ ne cibo et potione se impleant, quod existimantur facilius macræ concipere; contra tauros duobus mensibus ante admissuram herba et palea ac

1) *Artis poeticæ L. II.*

2) *De re rustica L. II, Cap. 5.*

foeno facio pleniores, et a foeminis secerno“, multo ver-
cundius, summa cum arte poetica, in hunc modum com-
plectitur MARO :

*His animaduersis instant sub tempus, et omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem et pecori dixere maritum:
Florentesque secant herbas, fluuiosque ministrant,
Farraque, ne blando nequeant superesse labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.*

Georg. III, 123 --- 129.

Quam belle ac decenter hoc loco maritum pecoris pro
admissario, et blandos labores pro re venerea dicit! Su-
perat tamen reliquorum omnium admirationem id, quod,
postquam equas et vaccas ante admissuram data opera
ieiunio tenuari retulerat, explicaturus huiusce rei caus-
as addit:

*Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali aruo, et sulcos oblimet inertes;
Sed rapiat sitiens venerem, interiusque recondat.*

Georg. III, 135 --- 137.

Elegantissime profecto, praesertim si ad materiam carmi-
nis respicias, pro ἔργοις Ἀφροδίτης ab opere rustica
desumpta comparatione, plurimis et minime dubiis, sed
puris ac honestis verbis rem perdifficilem modestissimus
poetarum illustrat! Iam vero illi versus, quibus vim amo-
ris describit (Georg. III. 242 --- 283.), inter splendidissi-
ma loca carminis non immerito habentur. Quam et ve-
recunde omnia et fortiter dicta! Illud autem, vt supra
vidimus, frequentatum VIRGILIO artificium est, quod
non subsistit in animalibus mutis, sed quo magis rapiat
ac impellat legentium animos, humanis quoque exem-
plis vititur, quale est hoc loco illud Leandri iuuenis,

Heronis amore Hellespontum tranantis et fluctibus obruti:

*Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis,
Cæca nocte natat serus freta; quem super ingens
Porta tonat cæli et scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.*

Georg. III, 258 — 263.

quos versus quis leget, quin et infelicis pueri acerbissimam sortem lugeat, et poetæ in excitandis affectibus artem summam miretur?

VERUM hæc de VIRGILIO, quæ non ea mente a nobis dicta sunt, tanquam nouum quidquam ad illustrandum ipsum proferri a nobis posse post tot virorum doctorum de eo labores existimaremus, sed vt frequens lectio poetæ optimi, quem patrem venustatis ac elegantiae merito prior ætas iudicauit, omnibus, qui quidem non plane abhorrent a Musis, nostra quoque opera commendaretur. Restat nunc, vt huius præfationis nostræ paucis rationem reddamus.

VIDELICET Gymnasi illustris, quod Carolsruhæ nunc floret, anno sæculi decimi sexti sexto et octogesimo ERNESTI FRIDERICI Marchionis auspiciis Durlaci instaurati memoria sæcularis hoc ipso anno primum celebrabitur, quod, quo minus priori iam sæculo id fieret, impedimento fuit belli gallici furor, quo tum sic oppressa erat patria, nihil vt magis impium cogitari Musis nostris potuisset,